

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ЗАТВЕРДЖЕНО

Приймальною комісією

Протокол № 4 від 31.03.2025

Голова Приймальної комісії

Олександр ТУРУНЦЕВ

ПРОГРАМА

**вступного випробування (іспиту) до аспірантури
зі спеціальності В 7 Релігієзнавство**

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

Галузь знань: В Культура, мистецтво та гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма: «Релігієзнавство»

На основі: освітнього ступеня «Магістр»

(освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст»)

ПОГОДЖЕНО

Проректор з наукової роботи
та міжнародної діяльності

Наталія ВІННІКОВА

РОЗГЛЯНУТО І ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні вченої ради

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Протокол № 10 від 25.03.2025

Голова Вченої ради

Олена Александрова

ВСТУП

Програма складена колективом фахівців кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка з урахуванням вимог щодо обсягу професійних знань, які мають продемонструвати ті, хто бажають вступити в аспірантуру зі спеціальності В7 Релігієзнавство.

Мета іспиту – встановити глибину необхідних знань вступника зі спеціальності В7 Релігієзнавство та рівень його підготовки до самостійної науково-дослідної роботи.

Під час вступного іспиту вступник має продемонструвати чітке розуміння основного завдання релігієзнавства, яке полягає у науковому аналізі феномену релігії, визначенні сутності релігії, дослідженні розвитку та прогнозуванні інституційних процесів у міжконфесійних та державно-церковних відносинах, а також мети наукових досліджень зі спеціальності «Релігієзнавство» – історіософська інтерпретація процесів у релігійно-церковному комплексі, дослідження тенденцій розвитку сучасних релігійних і міжконфесійних процесів.

Вступнику необхідно вміти виділяти такі основні аспекти вивчення релігієзнавчої проблематики і відповідно релігієзнавчого знання:

- орієнтувати у розмаїтті релігійної палітри сучасного світу;
- аналізувати релігійні доктринальні особливості та їхній зв'язок з історією культури;
- бачити зв'язки морально-етичних доктрин релігій світу із загальнолюдськими моральними уявленнями;
- розуміти вплив релігій світу на формування цивілізаційних ідеалів людства;
- застосовувати отримані теоретичні знання у практичному орієнтуванні у світі релігій;
- формувати стратегії пошуку діалогу між представниками різних конфесій задля досягнення громадянської злагоди в суспільстві.

Вступнику на вступ в аспірантуру зі спеціальності В7 Релігієзнавство необхідно оцінювати та аналізувати суспільно-історичну природу релігій, доктринальні особливості релігій світу, обґрунтовувати власну світоглядну позицію щодо значення релігії у суспільному житті, акцентувати увагу на вихованні толерантності до релігійних надбань людства визначати напрями пошуку діалогу між віруючими різних конфесій як засобу досягнення громадянської злагоди.

Вступний іспит до аспірантури зі спеціальності В7 Релігієзнавство проводиться у формі усної співбесіди за трьома питаннями екзаменаційного білету, з яких два питання присвячені з'ясуванню сутності релігієзнавчої проблематики (блок питань для підготовки й складання вступного іспиту), третє питання – з'ясування напрямів наукових інтересів здобувача.

Час підготовки – 30 хвилин.

ЗМІСТ

Тема 1. Релігієзнавство як галузь наукового знання

Поняття релігії, проблеми походження релігії. Об'єкт, предмет, мета, завдання релігієзнавства. Структура релігієзнавства. Дисциплінарна система релігієзнавства: філософія і феноменологія релігії, соціологія і психологія релігії, історія та історіософія релігії, географія релігії, релігієзнавча герменевтика, порівняльне релігієзнавство.

Категорії, принципи і риси академічного релігієзнавства. Релігієзнавство і богослов'я. Світська сутність релігієзнавства як навчальної дисципліни. Методи дослідження в релігієзнавстві та методологічні принципи його функціонування. Термінологія сучасного релігієзнавства.

Тема 2. Релігія в її сутності, структурі та функціях

Релігія як предмет релігійно-історичних досліджень. Концепції релігії: богословсько-теологічні концепції; філософський аналіз релігії; наукові дослідження релігії. Джерельна база і сучасні наукові дослідження в галузі релігієзнавства.

Сутність релігії як соціального феномену. Основні підходи щодо тлумачення сутності релігії: Теологічна та релігієзнавча інтерпретації релігії.

Структура релігії. Функції релігії: світоглядна, регулятивна, компенсаційна, комунікативна, інтегративна, ідеологічна, політична, культуроформуюча, легітимуюча. Структура релігійного комплексу.

Основні теорії походження релігії. Релігійні традиції та історичний процес. Типологія релігій. Проблеми класифікації та типологізації релігій.

Передумови науково-теоретичного вивчення релігії. Специфіка релігійного світосприйняття та світорозуміння.

Тема 3. Природа і різновиди етнічних релігій

Етнологія релігій як наукова галузь. Характерні риси етнічних релігій.

Вірування індоіранських племен. Виникнення зороастризму. Авеста як священна книга зороастризму. Зороастрійський культ та мораль.

Духовно-культурний феномен ведичної релігії. Веди – священні книги давньоіндійських релігій. Головні особливості ведичної релігії.

Три періоди розвитку етнорелігії Індії: ведизм, брахманізм та індуїзм. Особливості еволюції індуїзму як сукупності різних напрямків: вішнуїзм, шіваїзм, сикхізм, крішнаїзм. Джайнізм як відхід від природної етнорелігії Індії.

Синтоїзм – етнічна релігія Японії. Синтоїстське віровчення та культ. Патріотичність японської етнічної релігії: культ мікадо-імператора.

Безсмертя душі в синтоїзмі. Сучасний стан синтоїзму і його паралельне співіснування з буддизмом.

Еллінізм як етнорелігія Греції. Класична грецька міфологія, Олімпійські Боги, герої, походження людей. Культи і таїнства давньогрецької релігії. Орфічні гімни та містерії.

Формування релігії Риму на основі місцевих культів греків та інших підкорених

народів. Мітраїзм – етнічна релігія Ірану (І ст. до н. ч.). Поширення культу Мітри в Малій Азії та Римській імперії, його вплив на формування християнства. Сучасне відродження елліністичної етнічної релігії в Греції.

Конфуціанство та даосизм як локальні релігії Китаю: основні ідеї та особливості.

Стародавня китайська релігія. Релігійно-філософські концепції конфуціанства та даосизму. Релігія в історії Китаю.

Іудаїзм як монотеїстична національно-державна релігія іудеїв. Іудейське віровчення та культ. Біблійний іудаїзм. Елліністичний іудаїзм. Рабиністичний іудаїзм. Талмуд. Хасидизм.

Тема 4. Світові релігії. Буддизм та іслам

Історичні передумови становлення та розвитку буддизму. Махаяна і хінаяна. Тантризм. Філософська концепція буддизму. Буддистське віровчення та культ. Священні книги буддизму. Моральні засади буддизму та його сучасна інтерпретація. Розвиток буддизму в умовах сучасного глобалізованого світу та географія його поширення.

Виникнення і поширення ісламу як виклик часу. Постать пророка Мухаммеда в становленні та поширенні ісламу. Віровчення та культ ісламу.

Особливості мусульманської етики та філософії. Коран – священна книга мусульман. Основні ідейні напрями та течії ісламу.

Сучасна соціально-політична доктрина ісламу.

Мусульманські релігійно-політичні рухи. Вплив ісламського фундаменталізму на світову геополітику. Виклики та небезпеки ісламського екстремізму та тероризму.

Соціально-історичні передумови поширення ісламу в Україні. Кримське ханство як осередок мусульманства. Сучасний релігійний стан ісламу в незалежній Україні. Ідейно-релігійний та політичний зв'язок України з мусульманським світом.

Тема 5. Виникнення та становлення християнства, його віровчення і культ

Історико-культурні передумови виникнення християнства. Постать Ісуса Христа як засновника нової релігії: євангельська, міфологічна та історична концепція.

Загальна характеристика священних книг Старого та Нового Завіту.

Структура Біблії, її мова та переклади. Біблія в суспільному житті українського народу.

Перші віки християнства. Впорядкування християнського віровчення.

Еволюція християнства в процесі його формування. Моральна система християнства. Вплив єресей на становлення християнського віровчення. Перші вселенські собори: їх ідейний зміст. Особливості християнського віровчення та культу. Християнські свята.

Ортодоксальне християнство: суспільна історія розділеної церкви. Причини розколу у християнстві.

Взаємовідносини католицизму та православ'я опісля II Ватиканського собору. Проблеми унії та єкуменізму. Пошуки християнської ідентичності.

Християнство в Україні: від конфронтації до діалогу. Українське релігійне лідерство як вагомий фактор консолідації української нації. Вплив міжконфесійних відносин на духовне життя українського суспільства.

Тема 6. Основні напрями християнства

Основні ідейні положення православ'я. Специфіка та структура Вселенського православ'я. Місце Руської православної церкви в структурі Вселенського православ'я. Особливості православного віровчення та культу.

Церкви Вселенського православ'я.

Католицизм як один з ключових напрямів християнства. Особливості становлення християнської церкви у Римі. Організаційна структура католицької церкви. Інститут папства. Католицьке віровчення та культ.

Римська церква та єдність західноєвропейського світу. Вплив Ватикану на суспільно-політичне життя Західної Європи. Хрестові походи: їх ідейний та політичний зміст. Католицьке чернецтво як релігійно-політичний інститут, діяльність чернечих орденів. Боротьба церкви за духовну монополію. Інквізиція.

Католицькі школи та університети.

Криза католицької церкви. Реформація та контрреформація. Католицька церква у Новій та Новітній історії. Рішення II Ватиканського собору про оновлення ідейної доктрини католицької церкви. Соціальна доктрина католицької церкви.

Ідейно-політичні передумови Реформації. Ранній протестантизм: особливості морально-релігійної доктрини лютеранства та кальвінізму. Пізній протестантизм. Баптизм. Євангелізм. Інші протестантські напрями.

Тема 7. Релігія і Церква в історії України

Давні вірування та християнство в Україні. Дохристиянські вірування українського народу. Початок християнства на українських землях. Культурно-політичні передумови хрещення Київської Русі та його наслідки для становлення української нації. Митрополія Київська і всієї Русі. Ієрархічне оформлення Києво-руської церкви.

Особливості розвитку православ'я за часів литовсько-польського панування. Берестейська унія та її наслідки. Українське православ'я Могиллянської доби. Церковні осередки: братства, єпископат, монастирі. Вплив православного чернецтва на розвиток духовності, освіти, культури на українських землях.

Православна церква в Запорізькій Січі. Вплив православної церкви на суспільно-політичне життя на українських землях.

Українське православ'я під владою Московської церкви. Централізація, бюрократизація та одержавлення церковної системи. Наслідки антиукраїнської церковної політики російського самодержавства.

Українська православна церква в період радянського тоталітаризму. Українська автокефальна православна церква (УАПЦ).

Православна Церква України (ПЦУ). Томос.

Українська Православна Церква (Московський патріархат).

Особливості розвитку католицизму в Україні. Генеза унійного руху. Вплив греко-католицької церкви на вітчизняну духовність на різних етапах церковно-

релігійного життя України. Роль Української Греко-Католицької Церкви в становленні української національної ідеї.

Тема 8. Сучасні неорелігії

Ідейно-політичні та релігійно-культурні передумови формування неорелігій. Загальні риси неорелігій.

Релігії орієнтального напрямку (Міжнародне товариство Свідомості Кришни, Вселенська Чиста релігія).

Синтетичні релігії (Біле братство, Церква уніфікації, Світова віра бахаї) Езотеричні об'єднання і течії (Теософія, Братство Граалю).

Неоязичництво (Рідна віра, РУНВіра (Рідна Українська Національна Віра), Собор Рідної Віри). Сучасна українська етнорелігія в європейському та світовому контексті.

Саєнтологічні рухи (Діанетика, Наука розуму (Релігійна наука), Християнська наука).

Тема 9. Історія і сьогодення конфесійної карти України

Релігійні вияви національної духовності українців: історія та сьогодення.

Географія релігій незалежної України. Нові релігійні течії на українських теренах Ідея національної церкви та національної релігії.

Проблеми церковно-релігійного життя України в контексті релігійно-політичних процесів сьогодення.

Прогнози розвитку релігій в Україні в контексті релігійних процесів у світі. Релігійне життя української діаспори.

Тема 10. Свобода совісті: сутність і правове забезпечення

Історичні аспекти розвитку свободи совісті як категорії права. Сутність і багатоаспектність свободи совісті. Міжнародні стандарти свободи совісті. Правові засади релігійного життя України. Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації»: його основні положення щодо прав релігійних громад та їх обов'язків.

Толерантність, віротерпимість, духовна свобода як складові ментальності українців.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ Й СКЛАДАННЯ ВСТУПНОГО ІСПИТУ

1. Історичні передумови становлення та розвитку буддизму.
2. Витоки українського православ'я.
3. Відродження українського православ'я і внутрішньо православні колізії.
4. Вплив політичних процесів на сучасне духовно-конфесійне життя українського суспільства.
5. Вселенське православ'я: історія становлення.
6. Вселенське православ'я і Українська православна церква.
7. Географія релігій як галузь загального релігієзнавства.
8. Глобальні тенденції формування світових релігій.
9. Давньоєгипетська політеїстична система вірувань.
10. Декалог та Нагорна проповідь Ісуса Христа.
11. Еволюція християнства в процесі його формування.
12. Езотеричні об'єднання і течії.
13. Етнологія релігії як наукова галузь: перспективи розвитку.
14. Загальна характеристика Біблії, канонічних книг Нового Заповіту.
15. Законодавство України про свободу совісті, релігії та переконань.
16. Зороастризм – перша спроба монотеїзму в Ірані.
17. Ідея національної церкви і національної релігії в Україні.
18. Індуїзм та джайнізм як відгалуження ведизму.
19. Історичні особливості становлення греко-католицької церкви.
20. Історичні умови поширення буддизму.
21. Сучасний стан православ'я в Україні: процеси об'єднання та загрози релігійних інформаційних війн.
22. Історія і сьогодення конфесійної карти України.
23. Історія релігії і теологія: загальне та особливе.
24. Іудейські священні книги.
25. Категорії, риси і принципи академічного релігієзнавства.
26. Католицизм: особливості віровчення і культу.
27. Католицькі чернечі ордени.
28. Конфуціанство: особливості становлення та основні ідеї.
29. Коран – священна книга мусульман.
30. Методологія та джерельна база релігієзнавства.
31. Міжконфесійні відносини світових та етнічних релігій.
32. Нетрадиційні релігії сучасної України.
33. Організаційна структура Римо-католицької церкви.
34. Ортодоксальне християнство: основи віровчення і культу.
35. Основні підходи щодо тлумачення сутності релігії: теологічна інтерпретація.
36. Основні теорії походження релігії.
37. Особливості віровчення та культу раннього протестантизму.
38. Особливості віровчення, культу і організації ісламу.
39. Особливості побудови Римо-католицької церкви.
40. Особливості православного віровчення та культу.
41. Роль православ'я у об'єднанні української нації в період Руїни.

42. Первісні форми релігії як вираз архаїчних соціальних структур.
43. Передумови науково-теоретичного дослідження релігії.
44. Пізній протестантизм: особливості віровчення та культу.
45. Порівняльне релігієзнавство: зміст, завдання, функції.
46. Проблема між християнського діалогу в сучасній Україні.
47. Протистояння православ'я та католицизму на українських землях.
48. Психологія релігії як галузь релігієзнавства.
49. Релігієзнавство як наукова дисципліна.
50. Релігієзнавча герменевтика, її зміст та особливості.
51. Релігійна основа мусульманського права (тотожність релігійного і юридичного).
52. Релігійна реформація в Європі.
53. Релігійна свобода і релігійні права людини в Україні.
54. Релігійна система індуїзму.
55. Релігійне життя української діаспори.
56. Релігійні системи Ірану.
57. Релігійні традиції Індії.
58. Релігійні традиції та історичний процес.
59. Релігійні уявлення Китаю.
60. Релігійно-політичні чинники християнізації Київської Русі.
61. Релігія і Церква в історії незалежної України.
62. Релігія як соціально-психологічний і культурний феномен.
63. Реформація християнства: протестантизм та його напрямки.
64. Роль і місце Біблії в житті європейських народів та України.
65. Роль монастирів у становленні української духовно-релігійної культури.
66. Свобода совісті: історично-релігієзнавче осмислення.
67. Свобода совісті: сутність і правове забезпечення.
68. Синтоїзм як етнічна релігія Японії: особливості світогляду й культу.
69. Соціальна доктрина католицької церкви.
70. Соціальна доктрина православних церков: особливості становлення.
71. Соціологія релігії: її зміст і функціональна спрямованість.
72. Соціологія релігії як складова академічного релігієзнавства.
73. Специфіка релігійного світосприйняття та світорозуміння.
74. Стан та динаміка релігійності в Україні.
75. Становлення греко-католицизму в незалежній Україні як чинника національного пробудження.
76. Становлення та розвиток іудаїзму.
77. Структура релігієзнавства.
78. Структура релігійного комплексу: огляд провідних теорій.
79. Структура релігії.
80. Структурно-функціональний аналіз релігії.
81. Сучасна релігійна ситуація в Україні.
82. Сучасні протестантські напрями в Україні.
83. Типологія релігії, принципи та критерії класифікації форм релігії.
84. Українське православ'я під владою Московської церкви.

85. Філософія релігії як розділ академічного релігієзнавства.
86. Функції і роль релігії в сучасному суспільстві.
87. Християнізація Київської Русі: історичні, психологічні, моральні наслідки.
88. Юдаїзм як національна релігія Ізраїлю: «богообраність» євреїв.
89. Язичництво як етнічна релігія: загальна характеристика.
90. Язичницька віра слов'янських народів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ:

Кількість балів (max – 200)	Критерії
180 – 200	Виставляється за глибокі знання програмного матеріалу; вміння аналізувати явища, які вивчаються, у їхньому взаємозв'язку і розвитку, чітко і лаконічно; логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач; вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
160 – 179	Виставляється за ґрунтовні знання програмного матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язування практичних задач.
140 – 159	Виставляється за міцні знання програмного матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.
120 – 139	Виставляється за посередні знання програмного матеріалу, мало аргументовані відповіді, слабке застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних задач.
100 – 119	Виставляється за слабкі знання програмного матеріалу, неточні або мало аргументовані відповіді, з порушенням послідовності його викладання, за слабке застосування теоретичних положень при розв'язанні практичних задач.
1 – 99	Виставляється за незнання значної частини програмного матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння орієнтуватися під час розв'язання практичних задач, незнання основних фундаментальних положень.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аврамічні релігії України у визнанні плюралізму і толерантності як чинників української ідентичності : наукова збірка. Галич : [б. в.], 2018. 190 с.
2. Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві. Монографія. Вінниця, 2021. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2021. 352с.
3. Генік Л. Я. Історія християнства: католицизм: навч. посіб.для студентів філос. та іст. ф-тів : [у 2 т.] / ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника", Філософ.-теол. ф-т, Каф. релігієзнавства і теології. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011 . Т. 1 : Основні ідеї християнства. 2011. 338 с.
4. Гурська Л. І. Релігієзнавство Навч. посіб. / Л. І. Гурська. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 172 с.
5. Колодний А. М. Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників : монографія / Укр. Асоц. Релігієзнавців, Від-ня релігієзнавства ІФ НАН України, Координац. Рада з релігієзнавства країн Схід. і Центр Європи. Київ : Інтерсервіс, 2017. 739 с.
6. Колодний А. М. Феномен релігієзнавства : монографія / Укр. асоц. релігієзнавців, Від-ня релігієзнавства ІФ НАН України, Координац. Рада з релігієзнавства країн Схід. та Центр. Європи. Київ : Інтерсервіс, 2020. 245 с.
7. Кондратик Л. Й. Українська громадянська релігія: природа і становлення : монографія /; [наук. ред. А. М. Колодний] ; Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Укр. асоц. релігієзнавців. Луцьк : Надстир'я, 2020. 215 с.
8. Лубський В. Релігієзнавство. Київ: Центр навчальної і практичної літератури, 2022. 448 с.
9. Православ'я в Україні: зб. ст. : "До 10-річчя Революції Гідності" / [Є. Бабич та ін. ; редкол.: митрополит Київ. і всієї України Епіфаній та ін.] ; Укр. православ. церква [та ін.]. - Київ ; Кам'янець-Подільський : Друкарня Рута, 2023. 483 с.
10. Релігієзнавство: історія та теорія релігій: підручник. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім В. Даля, 2017. 267 с.
11. Релігійна безпека в Україні в умовах коронавірусної пандемії. Монографія. Вінниця 2021. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2021. 204 с.
12. Релігійна безпека/небезпека України : зб. наук. пр. і матеріалів / [А. В. Арістова та ін.] ; за ред. проф. А. Колодного ; [редкол.: А. М. Колодний та ін.] ; НАН України, Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди, Укр. асоц. релігієзнавців. - Київ : УАР, 2019. 315 с.
13. Релігійні ідентичності в їх сутності і конфесійних виявах: український контекст. Київ : УАР, 2021. 348 с.
14. Релігія в історії і духовності українців. Вибрані праці Юрія Мулика-Луцика / упоряд. і наук. ред. д-р філос. наук, проф. А. Колодний ; [редкол.: А. М. Колодний та ін.] ; НАН України, Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди, Укр. асоц. релігієзнавців. Київ : УАР, 2019. 261 с.
15. Релігія в її структурних складових і процесах їх осучаснення : колективна монографія. Київ, 2018. 312 с.
16. Саган О. Н. Православна Церква України: конституювання та перспективи

розвитку / Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України; Київське Богоявленське Ставропігійне Братство. Київ, 2019. 103 с.

17. Титаренко В.В., Горкуша О.В. Релігієзнавство. Посібник для студентів вищих навчальних закладів денної, заочної та дистанційної форм навчання. Київ: КУБГ, 2021. 139 с.

18. Український світ в його релігійних вимірах: колективна монографія. Київ: Світ знань, 2022. 196 с.

19. Филипович Л. О. Свобода релігійного життя. Київ, 2020. 196 с.

20. Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 264 с.

21. Ambasciano, L. An Unnatural History of Religions: Academia, Post-truth and the Quest for scientific knowledge. London: Bloomsbury Publishing PLC, 2018. URL: <https://ixtheo.de/Record/1047161826>

22. Ambasciano L. (2019) History as a canceled problem? Hilbert lists, du Bois-Reymond's enigmas, and the scientific study of religion. *Journal of the American Academy of Religion*, Volume 87, 2, 366–400 DOI: <https://doi.org/10.1093/jaarel/lfz001>

23. Callizo I. G. (2018) What is the place of religious schools in pluralistic democratic societies? A liberal approach to the problematic of religious schools in Western societies. *The Spanish case. Revista Española de Educación Comparada*. 2018, 32, 68–87

24. Education and Church in Central and Eastern Europe at First Glance (2008) Center for Higher Education Research and Development University of Debrecen, 228

25. Jensen J. What Is Religion? London, 2019. 178 p.

26. Franken L., Loobuyck P. (2013) The Future of Religious Education on the Flemish School Curriculum: A Plea for Integrative Religious Education for All. - *Religious Education: The official journal of the Religious Education Association*, 482–498 DOI: <https://doi.org/10.1080/00344087.2013.835641>

27. Gavrilova N. Fylypovych L. (2017) Religious education in Ukraine. Routledge International Handbook of Religious Education. Routledge, 424.

28. Ginkel, A. (2010) Missiologiya. Moskow: Missionerskiy otel Russkoy pravoslavnoy tserkvi. 400 p.

29. Grishaeva, E. I., Shumkova, V. A. (2018). Traditionalist Orthodox Christian media: discourse structure and peculiarities of the functioning. *Monitoring of Public Opinion: Economic and So-cial Changes*, 2: 283–300. <https://doi.org/10.14515/monitoring.2018.2.17>

30. Hand M. (2015) Religious education and religious choice. *Journal of Beliefs & Values: Studies in Religion & Education*. 31–39 DOI: <https://doi.org/10.1080/13617672.2015.1013817>

31. Jackson R. (2007) European Institutions and the Contribution of Studies of Religious Diversity to Education for Democratic Citizenship. *Religion in Education. A contribution to Dialogue or a factor of Conflict in transforming societies of European Countries*. Münster, Waxmann, Febr. 306

32. John Paul II (1990). Redemptoris missio. On the permanent validity of the Church's missionary mandate. Libreria Editrice Vaticana. Retrieved from:

https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_-redemptoris-missio.html (Accessed 11.08.2020)

33. José Casanova Global Religious and Secular Dynamics. The Modern System of Classification Beyond Secularization: Religious and Secular Dynamics in Our Global Age. E-Book (PDF)Availability: Published ISBN: 978-90-04-41198-2. Publication date: 12 Aug 2019. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004411982_002.

34. Kovalchuk N., Zosim O., Ovsiankina L., Lomachinska I., Rykhlytska O. Features of Sacred Music in the Context of the Ukrainian Baroque. Features of Sacred Music in the Context of the Ukrainian Baroque. Religions. 2022. 13 88. <https://doi.org/10.3390/rel13020088>

35. Lomachinska I., Martych R. Religious Education in the European Educational Space: Social and Cultural Context. *Studia Warmińskie*. 2021, 58, P.173 – 187

36. Lomachinska I., Grebenyuk P. The phenomenon of missionary activity of Christian churches in the virtual space. *SKHID*. 2020. № 5 (169). C.54 – 59

37. Lomachinska I., Deinega E., Donets O. The religious factors of the Ukrainian mentality formation. 2021. *CXIД*. 1 (3). C.34 – 39 DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1\(3\).242755](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1(3).242755)

38. Lomachinska I. The phenomenon of military chaplaincy in the spiritual and worldview paradigm of modern Ukraine. *SKHID*. 2022. 3(4). Pp. 36 – 42 Index Copernicus International DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3\(4\).270045](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3(4).270045)

39. Lomachinska I., Alekseenko O. Spiritual origin of national patriotic education in the military chaplaincy system. *SKHID*. 2023. 4(2). Pp. 26 – 32 DOI: [https://doi.org/10.21847/2411-3093.2023.4\(2\).291517](https://doi.org/10.21847/2411-3093.2023.4(2).291517)

40. Lomachinska I., Hryshyna Y. Internet generation in religious cyberspace: worldview challenges of the digital age. *SKHID*. 2024. 6 (2). P. 20 – 27 DOI: <https://doi.org/10.21847/2411-3093.623>

41. Roverselli C. (2019) Pluralismo religioso e scuola pubblica in Italia: spazi per l'inclusione e questioni aperte. *Journal of Educational, Cultural and Psychological Studies*, 20. DOI: <https://doi.org/10.7358/ecps-2019-020-rove>.

42. Scharer M. (2015) Learning religion” in the presence of the Other: provocation and gift in public education. The future of religious education in Europe. European University Institute, 45.

43. Simic, J. (2009). Religions and Churches in Front of the Challenge of Globalization. *Filozofska Istrazivanja*. 29(4). 745-761.

44. Stoeckl K. (2015) Knowledge about religion and religious knowledge in secular societies: introductory remarks to the future of religious education in Europe. The future of religious education in Europe. European University Institute, 45.